

Анотація

Сафончик О. И. Правовые последствия прекращения брачно-семейных отношений. — Статья.

Прекращение брачно-семейных правоотношений является важным процессом в жизни многих людей, поэтому правильное решение возникающих проблем его осуществления будет влиять на бывших супругов, бывших фактических супругов, их несовершеннолетних детей, иных лиц, на имущественные и неимущественные отношения независимо от того, каким образом произошло прекращение брачно-семейных правоотношений. Сравнительный анализ правового регулирования неимущественных и имущественных правоотношений супругов, находящихся в зарегистрированном браке, и мужчины и женщины, находящихся в фактических брачных отношениях, позволяет сделать определенные выводы. В частности, мужчина и женщина, находящиеся в законном браке, имеют более четко выраженную и более универсально урегулированную обязанность морально и материально поддерживать друг друга (кроме случаев, прямо предусмотренных законом). Вместе с тем основные правовые последствия имущественного и неимущественного характера наступают и для фактических супругов.

Ключевые слова: семейные правоотношения, брачно-семейные правоотношения, брак, прекращение брака, правовые последствия прекращения брака.

Summary

Safonchik O. Legal Consequences of Termination of Marriage and Family Relations. — Article.

Termination of marriage and family relations is an important process in the lives of many people, so the correct address emerging problems of its implementation will affect the former spouses, former spouses' evidence and their minor children, other persons on the property relations, regardless of how the termination marriage and family relations. Comparative analysis of the legal regulation of non-property and property relations of spouses being in registered marriage, both men and women who are in the actual marital relationship allows us to make definite conclusions. In particular, a man and woman being legally married have more clearly defined and more universally regulated by the obligation of moral and material support each other (except as expressly provided by law). However, the major legal implications of material and non-material nature comes for the actual spouses.

Keywords: family relationship, marriage and family relationship, marriage, divorce, the legal consequences of divorce.

УДК 347.64:364.048.6

Г. А. Яніцька

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПАТРОНАТУ ЯК ФОРМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Сучасне становище дітей в Україні викликає обґрунтоване хвилювання суспільства і вимагає нових підходів в аналізі і вирішенні цієї проблеми. Соціально-економічні труднощі в першу чергу зачіпають інтереси найбільш слабких членів суспільства — дітей. Не зменшуються випадки сирітства, викрадення дітей, продаж їх за кордон, народження дітей неповноцінних у розумовому та фізичному відношенні. Невпинно зростає кількість дітей, що вживають алкоголь та наркотики. Не вдається зупинити зростання правопорушень і злочинів, як вчинюваних неповнолітніми, так і по відношенню до них [1, 44].

В теперішній час серйозну заклопотаність держави викликає широка розповсюдженість соціального сирітства та проблем, пов'язаних з цим. Тому пред-

ставляє науковий інтерес вивчення взаємозв'язку сирітського дитинства з послідувальною адаптацією сиріт в суспільстві.

Діти-сироти залишаються соціально незахищеною групою населення, а якщо така дитина має порушення психічного здоров'я, її становище ускладнюється ще більше. Крім того, сам факт знаходження дитини в сирітському закладі розглядається як одна з причин формування у неї багатьох проблем, поряд з тим, що вона позбавлена материнської любові та уваги, сім'ї, індивідуальної турботи.

Сирітство фіксує факт існування дитини без батьківського піклування при наявності живих батьків, що самоусунулися (підкидання дитини, відмова від неї у родильному будинку, відмова забрати дитину, яка тимчасово знаходиться у соціальному або оздоровчому закладі и т.п.) або відсторонені судом від виконання батьківських обов'язків (позбавлення/обмеження батьківських прав, неможливість виконувати батьківські функції в силу захворювання, недієздатність, перебування в ув'язненні і т.п.) [2, 54].

На сьогоднішній день існує дуже цікава практика влаштування дітей, що не мають батьків або їх батьки позбавлені батьківських прав, на виховання в сім'ю.

Дане питання досліджували такі знані фахівці в галузі сімейного права, як В. Гапанчук, С. Індиченко, Л. Короткова, З. Романовська, Я. Шевченко. Проблеми виховання дітей, сфера регулювання батьківських правовідносин, здійснення дітьми права на виховання, зважаючи на особливості сьогодення, є важливими і нині. Серед молодих науковців ці питання досліджували І. Вальківська, О. Карпенко, А. Кидалова, Л. Савченко та ін. Пильна увага до питань виховання є цілком закономірною, оскільки сфера виховання і захисту прав дитини ніколи не втратить своєї актуальності. Як зазначено в Державній доповіді про становище дітей в Україні, від того, «як виховується підростаюче покоління, багато в чому залежить добробут та процвітання нації, держави: вкладаючи ресурси в дитинство, держава готує активних громадян, здатних перебрати до своїх рук управління державними та суспільними справами» [3, 232].

Але, незважаючи на численні праці, теоретична база вивчення питань щодо виховання, притаманних цій сфері негативних явищ, зокрема соціального сирітства, відділення сім'ї від батьківства, недоліки сімейного виховання, правопорушення неповнолітніх, залишається слабкою. Адже кризові явища суспільства безпосередньо торкнулися сім'ї як його соціального інституту. Процес розмивання системи поведінкових норм у сфері шлюбу та сім'ї, перегляд уявлень про зміст сімейних обов'язків відбувався (і відбувається) настільки стрімко, що при всьому бажанні врегулювати проблемні питання, навіть у теоретичному аспекті, вкрай непросто. Водночас і науковці, і практики докладають значних зусиль для вирішення цієї проблеми.

Тому метою цієї публікації є науково-теоретичне дослідження правового статусу такої форми сімейного виховання, як патронат, її ролі та значення у загальній системі державних заходів, спрямованих на забезпечення здійснен-

ня кожною дитиною права на сімейне виховання, як відповідно до виконання вимог міжнародного та національного законодавства про охорону дитинства, так і відповідно до дотримання прав та інтересів кожної, окремо взятої дитини.

Свого часу ще у радянський період завдяки постанові ЦВК і РНК РСФРР від 5 квітня 1926 р. «Про порядок та умови передання вихованців дитячих будинків у селянські сім'ї» виник інститут патронату, а через два роки — 28 травня 1928 р. цими ж органами прийнято ще одну постанову «Про порядок і умови передавання вихованців дитячих будинків та інших неповнолітніх трудящим в містах та робітничих селищах». Деяко пізніше, а саме 11 червня 1940 р., постановою РНК України затверджено Положення про порядок патрунування дітей в колгоспах та сім'ях трудящих [4, 42].

У ст. 252 чинного СК України передбачено, що: «За договором про патронат орган опіки та піклування передає дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, на виховання в сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) до досягнення дитиною повноліття, за плату».

Договір про патронат укладається між органом опіки та піклування й особою, яка виявила бажання взяти дитину на виховання (патронатним вихователем). За термінологією договір про патронат над дітьми має багато спільного з цивільно-правовим договором. Це, зокрема, застосування таких термінів, як договір; сторони; оплатність; двосторонність тощо. Але за своєю природою він не є цивільно-правовим, оскільки предметом цього договору є діяльність, пов'язана з вихованням та утриманням дітей, що регулюється сімейним правом. Дитину передають у сім'ю патронатного вихователя на підставі сімейно-правового договору, який має назву патронатного.

Сторонами договору про патронат є орган опіки та піклування; особа, яка виявила бажання взяти у свою сім'ю дитину на виховання (патронатний вихователь), та дитина, якщо вона досягла такого віку, що може висловити згоду на передачу її у сім'ю патронатного вихователя.

Згідно зі ст. 225 СК України патронатний вихователь зобов'язаний забезпечити дитину житлом, одягом, харчуванням тощо; створити дитині належні умови для навчання, фізичного та духовного розвитку; захищати дитину, її права та інтереси як опікун або піклувальник без спеціальних на те повноважень.

Патронат має подібні риси з опікою та піклуванням, але все ж таки патронат, опіка та піклування поняття далеко не тотожні.

По-перше, відносини по опіці та піклуванню виникають на підставі рішення суду або за рішенням органу державної виконавчої влади, а відносини патронату — на підставі договору. Таким чином патронатний вихователь виконує договірні обов'язки, а опікун та піклувальник — повноваження, покладені на нього від імені держави.

По-друге, патронатний вихователь отримує, на відміну від опікуна (піклувальника), плату за виконання своїх зобов'язань, розмір якої відповідно до ст. 254 СК України визначається за домовленістю патронатного вихователя з органом опіки і піклування [5].

По-третє, опікун виступає законним представником дитини у всіх правовідносинах, а патронатний вихователь — лише у сфері процесуальних відносин.

Також слід відмітити, що між дитиною і патронатним вихователем складаються набагато тісніші зв'язки, ніж між дитиною і опікуном чи піклувальником.

Отже, на підставі вищевикладеного можна дати визначення патронату, а саме: патронат це — форма влаштування дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування, у сім'ю іншої особи (патронатного вихователя) на виховання до досягнення дитиною повноліття.

Патронатна форма влаштування дітей-сиріт має низку особливостей, що важливо для її функціонування загалом, і яка характерна для стадії її утворення. Першою і головною особливістю є те, що метою створення прийомних сімей є надання дітям належного батьківського сімейного виховання; друга стосується особливих вимог щодо осіб — кандидатів у прийомні батьки; третя особливість — покладення на прийомних батьків таких прав та обов'язків, які передбачені для батьків за походженням; четверта — наявність необхідних правових підстав для передачі дитини у прийомну сім'ю (якщо дитина — сирота, та такою правовою підставою має бути свідоцтво про смерть батьків; якщо дитина за інших обставин позбавлена батьківського піклування, то це може рішенням суду про позбавлення батьків батьківських прав, про визнання батьків недієздатними; документ, що підтверджує факт позбавлення батьків волі тощо); п'ята — перебування дітей у таких сім'ях лише до досягнення ними повноліття (у разі продовження навчання — до закінчення навчального закладу, але не пізніше досягнення ними 23-річного віку).

Правового статусу патронатних вихователів особи набувають з моменту укладення відповідних договорів і передачі їм дітей, що відбувається практично одночасно; статусу патронатних вихователів особи набувають з моменту укладення договору про утворення дитячого будинку сімейного типу і передачі до нього першої дитини (дитячий будинок комплектується протягом року від дня прийняття рішення про його утворення) [6, 13].

Патронатні вихователі, так як і прийомні батьки, можуть бути заняті в будь-якій сфері суспільного виробництва, а виконання ними обов'язків щодо виховання дитини є так званим виявом реалізації їх особистих прав у такому ж порядку і у спосіб, що включає нормальний, допустимий і природний процес виховання дітей. Статус батьків-вихователів є їх основним видом діяльності, що підтверджує наявність у Положенні про дитячий будинок сімейного типу норми про те, що період, протягом якого особи вважалися батьками-вихователями, зараховується до їх загального трудового стажу.

Покладення на прийомних батьків обов'язків щодо вихованців, аналогічних тим, що встановлені законом для батьків стосовно дітей за походженням, є надійною гарантією зростання дитини саме в сімейному оточенні, в умовах, які найбільш повно відповідають її нормальному фізичному, соціальному та духовному розвитку. Прийомні батьки, їх рідні діти та вихованці, хоча і не пов'язані відносинами кровного споріднення (їх зв'язок виник на підставі певного юридичного акта), усе ж таки становлять сім'ю, яка, крім інституту со-

ціального, є і одним із найважливіших інститутів соціалізації дитини, де закладаються основи виховання та формується особистість майбутнього члена суспільства. У сім'ї представлені різноманітні вікові, статеві, а інколи і професійні підсистеми, що дозволяє дитині найбільш широко виявити свої емоційні та інтелектуальні можливості, швидше реалізувати їх. Ступінь концентрації перехованих позитивів у прийомних сім'ях має бути доволі високим, оскільки передачі дитини у прийомну сім'ю передують ретельне вивчення осіб — кандидатів у прийомні батьки, і помилка в оцінці моральних, етичних та інших якостей майбутніх прийомних батьків практично виключена. Тому неможливо поділити точку зору тих науковців, які вважають, що альтернативні форми сімейного виховання можуть лише до певної міри замінити сім'ю, пом'якшити негативний вплив на дитину становища, у якому вона опинилася, а не компенсувати повністю відсутність її власної сім'ї. По-перше, у законі чітко зазначено, що дитина передається в сім'ю на виховання і спільне проживання до повноліття, — це не тимчасовий захід, обмежений певними строками чи умовами (як це, наприклад, буває, коли сім'я приймає дитину у свою сім'ю до вирішення питання про встановлення над нею опіки чи піклування). Показовим у цьому розумінні є твердження вчених про те, що взяття дитини на виховання та спільне проживання означає не тільки її виховання, а й надання їй необхідних для життя матеріальних благ, постійно, до досягнення такого стану, коли вона перестане потребувати допомоги. По-друге, дитина може бути передана в сім'ю у такому віці, коли вона за своїм рівнем розвитку не розуміє ні факту передачі її прийомним батькам, ні наслідків цієї передачі. У її свідомості прийомні батьки будуть єдиними особами, які турбувалися про неї. Тобто йдеться про те, що не завжди дитина, яка передається у прийомну сім'ю, має негативний досвід спілкування зі своїми рідними, але неблагополучними батьками: це або ж залишена, або ж підкинута дитина, або, як уже зазначалося, маленька за віком. Якщо ж дитина знає своїх батьків і «відчула» на собі більш ніж предметну «батьківську турботу», то і в цьому разі, чим раніше вона потрапить до прийомної сім'ї, тим більшою є вірогідність швидше позбутися негативних рис характеру, спотворених уявлень про життя і способи поведінки в ньому, що свідомо чи підсвідомо сформувалися у світогляді дитини під час виховання у власній сім'ї.

На жаль, чітко встановлені обсяги роботи, яка подається до друку, не дозволяють більш широко розкрити сутність альтернативних форм виховання дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування. Водночас можна визнати, що загальнодержавні інтереси у сфері виховання підростаючого покоління, до якого, безперечно, належить і ця категорія дітей, збігаються з інтересами дитини, яка вже має досвід безпритульного життя, і швидше погодиться перейти у прийомну сім'ю на правах вихованця, ніж збереже за собою статус «дитини вулиці; дитини-сироти; вихованця інтернатного закладу». Такі діти дорослішають набагато раніше від своїх однолітків, і їх рішення бувають доволі несподіваними.

Отже, у вихованні будь-якої дитини, чи то в рідній, чи то в прийомній

сім'ї, головними чинниками успішності цього процесу є особистості батьків і та атмосфера, що панує в сім'ї. У формуванні особистості дитини головним є так званий механізм наслідування. Те, що вона спостерігає в сім'ї: ступінь взаємного порозуміння і турботи, чуйності та поваги один до одного справляє на її свідомість найбільш результативний вплив. Навіть у самому загальному вигляді вислів «як будь-яка дорога починається з перших кроків, як будь-яка будівля з фундаменту, так і становлення людської особистості — із сім'ї» не позбавлений здорового глузду і наділений глибоким змістом. Створення альтернативних форм сімейного виховання дозволить тисячам знедолених дітей відчувати реальну батьківську турботу, отримати навички для майбутнього життя і зберегти інстинкти побудови власної сім'ї; дозволить державі виконати міжнародні вимоги щодо забезпечення права кожної дитини зростати в сімейному оточенні в атмосфері щасті, любові та взаєморозуміння.

Упровадження альтернативних форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є кроком до подолання такого негативного явища в нашому суспільстві, як соціальне сирітство. Водночас більшість дітей ще залишається в системі державної опіки, які теж повинні зростати в належних умовах і які теж мають природне право на нормальне дитинство. Тому держава не повинна зупинятися на досягнутому, а має поступово, водночас цілеспрямовано, вирішувати такі питання: реорганізувати мережу навчально-виховних закладів для дітей, які перебувають під опікою держави; посилювати уваги правоохоронних органів — судів, прокуратури, органів внутрішніх справ на дотриманні законодавства про захист прав дитини; встановлювати пільги для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, для отримання вищої освіти й подальшого їх працевлаштування.

Для втілення в життя альтернативних форм сімейного виховання потрібні не тільки розроблені закони, а й фахівці на базі відповідних служб, які будуть спроможні готувати майбутніх патронатників, прийомних батьків до професійної ролі наставника вихователя. Адже повинна досягатися основна ідея патронатного виховання, яка полягає в тому, щоб дитина здобула досвід життя в сім'ї, отримала необхідні навички для самостійного життя.

Література

1. Марцеляк О. Омбудсман з прав дитини: проблема формування і розвитку у світі і в Україні // *Право України*. — 2003. — № 10. — С. 44–48.
2. Присяжная Н. В. Дети-сироты: постинтернатное жизнеустройство // *Социс*. — 2007. — № 11. — С. 54–63.
3. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2002 р. // *Державний інститут проблем сім'ї та молоді*. — 2003. — С. 232.
4. Лахтєв Л. Новостворені форми влаштування дітей-сиріт // *Вісник прокуратури*. — 2010. — № 6. — С. 42–46.
5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р.
6. Мироненко В. П. Забезпечення права дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на сімейне виховання // *Науковий вісник*. — 2008. — № 6. — С. 10–17.

Анотація

Яницька І. А. Правовий статус патронату як форми сімейного виховання. — Стаття.

Визначено правовий статус такої форми сімейного виховання, як патронат. Розкрито її значення у загальній системі державних заходів, спрямованих на забезпечення здійснення кожною дитиною права на сімейне виховання.

Ключові слова: діти-сироти, сім'я, патронат, опіка, піклування, прийомна сім'я, патронатний вихователь, батьки.

Аннотация

Яницькая И. А. Правовой статус патроната как формы семейного воспитания. — Статья.

Определен правовой статус такой формы семейного воспитания, как патронат. Раскрыто ее значение в общей системе государственных мероприятий, направленных на обеспечение осуществления каждым ребенком права на семейное воспитание.

Ключевые слова: дети-сироты, семья, патронат, опека, забота, приемная семья, патронатный воспитатель, родители.

Summary

Yanizka I. A. Legal Status of Patronage As a Form of a Home Education. — Article.

Defined legal status of such form of family upbringing as patronage. Also defined its value in the general system of the state activities directed on maintenance of realization by each child his right to family upbringing.

Keywords: children-orphan, a family, patronage, guardianship, trusteeship, a foster family, patronage tutor, parents.

УДК 347.275

Р. В. Карпов

ЗАСТАВНА ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІПОТЕЧНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Іпотечні цінні папери — це вид цінних паперів, що з'явився у цивільному обігу після прийняття низки нормативних актів, направлених на врегулювання іпотечних відносин. Серед таких актів слід відзначити Закон України «Про іпотеку» від 5 червня 2003 р. № 898-IV (далі — Закон «Про іпотеку»), Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» від 19 червня 2003 р. № 979-IV (далі — Закон «Про іпотечне кредитування») та Закон України «Про іпотечні облігації» від 22 грудня 2005 р. № 3273-IV (далі — Закон «Про іпотечні облігації»).

Зазначені нормативні акти встановлюють відносини у системі іпотечного кредитування, регулюють порядок видачі та обігу заставних, визначають правові засади випуску та обігу іпотечних облігацій та сертифікатів, а також вигоди до їх іпотечного покриття.

Важливість забезпечення виконання цивільно-правових угод, предметом яких виступають об'єкти нерухомості, підкреслює актуальність обраної теми дослідження.